

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Щербакова Анастасія Миколаївна

УДК 343.85:343.575(043.3)

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ЗЛОЧИНАМ І ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ
ОБІГОМ НАРКОТИКІВ**

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
спеціальність 081 «Право»

Науковий керівник: д.ю.н., професор
Блага А.Б.

Рецензент: к.ю.н., доцент
Тунтула О.С.

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до ст. 3 Конституції України, здоров'я людини належить до найвищих соціальних цінностей.

Упродовж останніх років в Україні неухильно загострюється проблема зростання злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Особливого занепокоєння викликає те, що ці соціально негативні явища за своєю поширеністю і негативними наслідками увійшли до ряду факторів, що загрожують національній безпеці країни, а саме – здоров'ю і генофонду нації та соціальній стабільності в суспільстві

Найбільш небезпечною групою протиправних діянь, що посягають на здоров'я населення, є злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. За даними Генеральної прокуратури України в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 23029 кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Факторами, що визначають особливу актуальність проблеми протидії наркозлочинності у прив'язці до умов життя в сучасній Україні є судово-правова реформа в країні, що активізувалася протягом останніх років; адміністративно-управлінська реформа, одним з результатів якої стало реформування правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з наркозлочинністю, оптимізація їх діяльності на всіх рівнях; багатосуб'єктність сфери протидії наркозлочинності та багатопрофільність її завдань.

Пізнати багатогранне соціально-небезпечне явище – наркозлочинність можливо тільки за умови вивчення всіх властивостей, проявів, характеристик, тенденцій розвитку, негативних наслідків.

Питання наркоманії постало перед суспільством з прадавніх часів і ця хвороба призвела до великих втрат, а головне до втрати молодих енергійних особистостей, у руках яких знаходиться майбутнє нашої держави. Боротьба з

наркоманією не втрачає своєї актуальності. Особливо небезпечною є тенденція до збільшення кількості споживачів наркотиків серед підлітків та зростання їх криміналізації на тлі низької ефективності медичної допомоги наркохворим, вкрай обмеженого використання сучасних програм їх психосоціальної реабілітації та адаптації в суспільстві. За останні п'ять років кількість смертей серед осіб, які перебували на наркологічному обліку, зросла більш у 3 рази, у тому числі від передозування - майже в 4 рази.

Збільшення динаміки наркоманії та щорічне стрімке поширення цього виду злочину вимагають детального дослідження в контексті сучасної кримінологічної проблеми в Україні. Дослідження даної проблематики доводить, що раннє звикання до згубних звичок, таких як паління, вживання алкоголю, наркотиків не тільки наносить потужний удар по здоров'ю української нації, а й сприяє формуванню у молоді стійкої антигромадської, протиправної лінії поведінки.

За даними Міністерства охорони здоров'я України за рівнем поширеності зловживання наркотичними речовинами на 100 тис. населення (диспансерна група) найбільш ураженими немедичним вживанням наркозасобів є Запорізька область (364 наркозалежних), м. Київ (291), Кіровоградська (251), Одеська (232), Миколаївська (206) області. У той час, як у середньому по Україні на кожні 100 тис. населення припадає 141 наркозалежний громадянин. Згідно даних Миколаївського обласного наркологічного диспансеру на обліку перебуває 4082 особи з наркологічними проблемами (категорії: «наркоман» - 2274 особи; «споживач» - 1808 осіб, з них 13 підлітків).

Проблема протидії наркоманії та наркобізнесу є актуальною й глобальною для світового співтовариства, адже зараз незаконний обіг наркотиків являє собою найприбутковішу сферу злочинного бізнесу, яка виходить за межі державних кордонів і має транснаціональний характер. Отже, маємо всі підстави констатувати, що вивчення наркозлочинності є актуальним завданням, адже наші знання про її сутність та генезу через призму наукового підходу, тенденції її розвитку та трансформації, ознаки й характер загроз процесам формування

громадського суспільства є фрагментарними, а кримінологічні аспекти здійснення протидії наркозлочинності мають значний практичний інтерес.

Сформульовані в магістерській роботі теоретичні висновки ґрунтуються на працях вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі кримінології та кримінального права: Ю.М. Антонян, М.М. Бабаєва, А. М. Бабенка, Ю.В. Бауліна, А.О. Габіані, В. В. Голіни, В. О. Глушкова, І.М. Даньшина, О. М. Джужи, І. О. Доброреза, А. І. Долгової, В. І. Женунтія, А. П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, О.В. Козаченка, О. М. Костенка, І.П. Лановенка, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, А.А. Музики, Д. Й. Никифорчука, В. І. Осадчого, Е.В.Расюк, В. Г. Пшеничного, А. В. Савченка, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М. І. Хавронюка, М.С. Хруппи, В. І. Шакуна та інших науковців.

На сьогоднішній день наука не має у своєму розпорядженні даних узагальненого характеру, які б дозволили мати цілісне уявлення про таке явище, як незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, причин і умов його існування, можливості запобігання. Крім того, вітчизняне законодавство з цього питання також потребує перегляду та удосконалення, оскільки воно не створює надійного правового захисту від зловживань такої спрямованості і не повністю відповідає положенням міжнародно-правових документів з питань боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Незважаючи на те, що на сьогодні в Україні розроблена «Стратегія державної політики щодо наркотиків до 2020 року» водночас її ефективної реалізації у напрямі профілактики наркоманії не існує. З огляду на вищезазначене, виникла необхідність проведення комплексного кримінологічного дослідження, щодо проблеми протидії наркоманії, основою якого є прийняття, систематизація, узагальнення організаційно-правових і кримінологічних засобів та науково обґрунтованих заходів протидії наркоманії в Україні з урахуванням досвіду боротьби з наркоманією.

Мета і завдання. Метою дослідження є комплексне вивчення злочинів та правопорушень, що пов'язані з незаконним обігом наркотиків в Україні, їх

детермінант, визначення сучасних правових та організаційних основ діяльності правоохоронних органів та інших організацій щодо запобігання цьому виду злочинності.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- дослідити історичні передумови розповсюдження наркотиків та структуру їх споживання в Україні;
- розкрити поняття та основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів;
- проаналізувати стан правового регулювання сфери обігу наркотичних засобів в Україні;
- визначити сучасний стан і тенденції незаконного обігу наркотичних засобів в Україні;
- розкрити кримінологічні особливості особи злочинця;
- дослідити основні детермінанти незаконного обігу наркотичних засобів в Україні;
- визначити пріоритетні напрями державної політики України щодо контролю за обігом наркотиків;
- охарактеризувати діяльність щодо загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання незаконному обігу наркотичних засобів.

Об'єктом дослідження є наркоманія, як негативне соціальне явище та суспільні відносини, що виникають у зв'язку незаконним обігом наркотичних засобів.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання злочинам і правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотиків.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження відповідно до мети та завдань є матеріалістична теорія пізнання, провідним підходом став діалектичний. За допомогою історичного методу простежено питання виникнення і розповсюдження наркотичних засобів у світі та в Україні. Юридичний (догматичний) метод використано для здійснення аналізу чинного законодавства у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та

прекурсорів. Завдяки системно-структурному й формально-логічному методам здійснено обробку й узагальнення отриманого емпіричного матеріалу. Конкретно-соціологічні методи збирання, узагальнення й аналізу інформації (вивчення матеріалів кримінальних справ, розглянутих судами по Україні, а також судами Миколаївської області, матеріалів преси й електронних видань тощо) сприяли отриманню найбільш повної інформації про об'єкт і предмет дослідження, що позитивно позначилося на обґрунтовані теоретичних висновків і практичних рекомендацій. За допомогою статистичних методів був здійснений аналіз статистичних даних щодо наркозлочинності. Зазначені методи використовувались у взаємозв'язку та в системі один з одним.

Нормативно-правовою та емпіричною базою дослідження є міжнародні правові акти та нормативно-правові акти України; статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України; Державної митної служби України та Служби безпеки України, результати аналізу слідчої практики, вироків судів щодо злочинів, передбачених ст. ст. 305-320 КК України, по Україні, в т.ч і в Миколаївській області, а також досвід роботи в ГУНП в Миколаївській області, що характеризують поширення наркоманії за різними соціально-демографічними показниками, вплив наркоманії на загострення загальної криміногенної обстановки в Україні; публікації у періодичних виданнях; довідкова література; відомчі аналітичні матеріали; огляди та інші документи, які містять інформацію з проблеми, що досліджуємо.

Наукова новизна. До найвагоміших результатів, що відбивають новизну магістерської роботи, віднесені теоретичні положення й практичні рекомендації, які виносяться на захист:

- на підставі вивчення й аналізу матеріалів по Миколаївській області розроблено поглиблену кримінологічну характеристику незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- визначені основні кримінологічні ознаки особи злочинця;

- наводиться низка пропозицій по поліпшенню діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів запобігання цим злочинам.

Практичне значення. Одержані результати значно розширюють нові наукові знання про природу злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сприяють поглибленню уявлень про особу злочинців, які їх учинили, про детермінацію цих злочинів, розширюють діапазон діяльності спеціальних суб'єктів запобігання останніх. Пропозиції й висновки можуть сприяти покращенню організації діяльності правоохоронних органів, інших державних установ і громадських організацій у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у регіональному й державному масштабах.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 131 сторінку, із них основного тексту – 125 сторінок. Список використаних джерел (80 найменувань) викладено на 13 сторінках, три додатки розміщено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми магістерської роботи, її значущість, зазначено зв'язок з науковими темами та програмами, визначено мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито теоретичне та практичне значення, наведені відомості про апробацію результатів дослідження, зазначено структуру й обсяг магістерської роботи.

РОЗДІЛ 1. «Становлення та розвиток законодавства з питань запобігання злочинам і правопорушенням пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Історичний огляд розповсюдження наркотичних засобів» проведений аналіз літератури з даної проблематики, досліджуються праці вчених, правові джерела міжнародного права та антинаркотичного

законодавства України, розкриваються передумови, причини та історія обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, аналізуються заходи протидії суспільства цим порокам з часів давнини й до сьогодення. Висвітлюється історія застосування людством наркотичних засобів, починаючи з ХХ ст. до н.е., коли люди вживали «бханг» (тобто каннабіс, марихуану, гашиш) – дикі індійські коноплі, чому є документальне підтвердження, і закінчуючи сьогоденням.

З появою наркотичних засобів перед суспільством майже одночасно постало завдання обмежити їх вживання. У давні часи суспільство намагалося обмежити використання цих речовин лише релігійними або лікувальними цілями, довіривши їх священнослужителям або цілителям і лікарям. Історичний екскурс у минуле явища дозволив простежити причини його трансформації на різних етапах розвитку цивілізації, чіткіше окреслити нові риси та ознаки, яких воно набувало, з'ясувати динаміку поширення цього зла як у часі, так і географічно.

Зазначено, що досвід багаторічної боротьби з наркоманією довів, що дискримінаційні поліцейські чи медичні методи не дають бажаного результату. Оскільки наркоманія – це в першу чергу соціальна проблема, то як інші соціальні хвороби, її можнавилікувати в умовах політичного і економічного благополуччя, здорової духовної та моральної атмосфери суспільства. Поки що таких ідеальних умов в Україні не створено. Тому треба шукати інші, реально можливі шляхи викоренення цього явища.

У підрозділі 1.2. «Поняття та основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів» здійснено комплексний і системний аналіз основних ознак незаконного обігу наркотиків на вітчизняній практиці.

Головними ознаками незаконного обігу наркотичних засобів є: створення умов, що сприяють вступу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у незаконний обіг; одержання прибутку від незаконних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами; наявність сировинної бази (наркомістких рослин) або сталих зав'язків з джерелом придбання наркотичних засобів; високий рівень організованості злочинних

формувань; наявність корумпованих зав'язків у правоохоронних органах; транснаціональність.

Способи вчинення злочинів у сфері наркобізнесу і джерела одержання наркотичних засобів мають певну специфіку. Зокрема, серед цих джерел виділено: придбання наркотиків у розповсюджувачів, у тому числі у контрабандистів (опій, гашиш); незаконне виготовлення із зібраних дикорослих рослин, у тому числі із заборонених до культивування рослин, що містять наркотичні речовини (мак, конопля), з медичних препаратів (ефедрин та ін.). Як свідчать дані емпіричних досліджень свідчать, що обрання місця вчинення злочинів, залежить від характеру дій злочинців, зокрема: при придбанні наркотиків – місця для незаконного вживання наркотиків (40,0%), місця проживання етнічних груп (цигани, таджики та інші – у 10,0%), місця нелегальних посівів (16,7%) і місця поширення дикорослих рослин (33,3%); при зберіганні наркотиків – житлові та інші приміщення, схованки (72,0%), одяг, тіло людини (28%); при виготовленні наркотиків – житлові та інші приміщення (83,9%), місця вирощування (16,1%); при перевезенні, пересиланні наркотиків – готелі (12,5%), вокзали (43,8%), камери схову (18,8%), аеропорти (6,1%), одяг, тіло людини (18,8%); при збуті наркотиків – місця проживання наркоманів, місця для незаконного вживання наркотичних засобів (50,0%), вокзали (16,7%), вулиці, кафе магазини, дискотеки (33,3%).

Підрозділ 1.3. «Правове регулювання сфери обігу наркотичних засобів в Україні» присвячено аналізу норм національного та міжнародного права, які регулюють обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. В роботі зазначається, що система законодавства, яке регулює обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, складається з норм, які містяться в міжнародних договорах, ратифікованих Україною: Женевській Конвенції про заборону незаконної торгівлі наркотичними засобами 1935 року, Єдиній конвенції про наркотичні засоби 1961 року, Конвенції про психотропні речовини 1971 року, Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року.

Норми національного права з досліджуваної теми закріплені у Кримінальному Кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, законах України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (в редакції Закону України № 530-V від 22 грудня 2006 року), «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР, «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02 березня 2015 року № 222-VIII, постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 06 травня 2000 року № 770), Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом» від 03 червня 2009 року № 589, наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я» від 07 серпня 2015 року № 494 тощо.

Особлива увага в підрозділі приділяється аналізу законів України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» і «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними».

РОЗДІЛ 2. «Кримінологічна характеристика та детермінація незаконного обігу наркотичних засобів в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі **2.1. «Сучасний стан і тенденції незаконного обігу наркотичних засобів в Україні»** виділено та проаналізовано тенденції наркотизації.

За останнє десятиліття в Україні проблема вживання наркотиків перетворилася на загрозу здоров'ю населення, а наркоманія у важку хворобу, що руйнує психофізичне здоров'я людини. За даними МВС в Україні налічується близько 500 тис. наркозалежних, включно з тими, хто перебуває на обліках

Національної поліції у зв'язку з немедичним уживанням наркотиків. Із них 171,6 тис. уживають наркотики регулярно. Близько 5 тис. наркозалежних не досягли 18 років [37, с. 14]. Під час брифінгу, присвяченому акції з протидії розповсюдження наркотиків, що відбувся 27.06.2018 в Укрінформі, начальник сектору замісної підтримувальної терапії державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ України» Ірина Іванчук уточнила, що за оціночним даними станом на липень в Україні налічувалось 346 тисяч осіб, які вживають наркотичні речовини (опіоїди або стимулятори) ін'єкційно.

Згідно даних Миколаївського обласного наркологічного диспансеру на обліку перебуває 4 082 особи з наркологічними проблемами (категорії: «наркоман» (2274); «споживач» (1808, з них 13 підлітків).

Аналіз становища в сфері незаконного обігу наркотиків та зловживання ними в Україні дозволило виділити головні тенденції незаконного обігу наркотиків, а саме: синтетичні наркотики посідатимуть домінуюче місце в незаконному обігу наркотичних засобів серед інших груп наркотичних і сильнодіючих речовин. Вони не вимагають тривалого вирощування і пов'язаних з цим можливих витрат, а широке коло споживачів забезпечує високі доходи; розширення масштабів і зміцнення злочинної діяльності кримінальних наркоструктур, вдосконалення їх військового і технічного оснащення; зростання виробництва наркотичних засобів в зонах безперервних збройних конфліктів; використання Інтернет-мережі для розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин та сумішей для паління та інші.

У підрозділі 2.2. «Кримінологічні ознаки особи злочинця» надано характеристику особи, яка бере участь у незаконному обігу наркотиків.

Особу злочинця у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, варто визначити як сукупність соціально значимих властивостей, ознак, зав'язків і стосунків особи, набутих у процесі її соціалізації, що детермінують вибір нею злочинного способу задоволення своїх потреб у вчиненні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, або інших злочинів задля придбання наркотичних засобів, що впливають на її злочинну поведінку.

Здійснено класифікацію особи залежно від ступеня її суспільної небезпечності й вчинюваних нею злочинів, а саме: наркозлочинці вищого рівня (на вищому рівні прикривають, організовують, фінансують наркобізнес, відмивають кошти, отримані від наркоторгівлі); наркозлочинці середнього рівня (організатори середнього рівня, які є і виконавцями волі вищих керівників, «кришування» бізнесменів-власників розважальних закладів та інших точок збуту); наркозлочинці нижчого рівня (переважно це наркозлочинці, які мають кримінальний досвід, утягнуті в наркобізнес в силу наявності такого досвіту та психологічної й соціальної нездатності протистояти їх утягненню в наркозлочинність); наркозлочинці, які самі є споживачами наркотичних засобів (як правило, це найбільш маргіналізована частина наркозлочинців).

На підставі аналізу статистичних даних МВС України, Національної поліції України, вивчення матеріалів кримінальних справ, визначено кримінологічний портрет таких осіб.

Серед усіх осіб за віком на час вчинення кримінального правопорушення виявлено осіб до 14 років – 218, 14-15 років – 1 127, 16-17 років – 2 873, 18-28 років – 32 435, 29-39 років – 35 503, 40-54 років – 21 178, 55-59 років – 3 174, 60 років і більше – 2 798.

Серед засуджених за злочини у сфері обігу наркотиків 9 015 (майже 99 %) – громадяни України, 45 – громадяни інших держав. Жінки склали незначну частку 1 107 осіб, близько 12 % від усіх засуджених, неповнолітні – 74 особи (0,8 %), групою неповнолітніх осіб скоїли злочини 2 неповнолітніх, у групі з участю дорослих – 3 неповнолітніх

Отже, з викладеного визначено специфічні відмінності, що відрізняють сучасного злочинця від інших категорій злочинців. Основними такими відмінностями є вік, освітній рівень, соціальне становище, особистісні моральні та психологічні риси, характеристики найближчого соціального оточення. Класифікація особи здійснена залежно від ступеня її суспільної небезпечності й вчинюваних нею злочинів.

Підрозділ 2.3. «Основні детермінанти незаконного обігу наркотичних засобів в Україні» присвячено причинам та умовам, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів.

Результати вивчених матеріалів кримінальних справ, вироки судів дали змогу детермінанти систематизувати в групи, саме: 1) економічні (бажання на отримання від злочину гроші придбати речі, до зубожіння населення та схиляння його до заняття наркобізнесом, тощо); 2) соціальні (недоліки в системі працевлаштування та інші); 3) політичні (прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства (помилкова ідеологія реформ) та інші); 4) організаційно-управлінські (недоліки в системі правового навчання, недоліки у шкільному вихованні та ін.); 5) правові (фактичне зниження ефективності правозастосовної практики загалом і самого механізму кримінального переслідування та ін.); 6) морально-психологічні (бажання самовиразитися, вчинивши заборонене, відсутність достатніх знань про наслідки вчинення злочинів та ін.); 7) інші детермінанти (географічне розміщення України, що робить її транзитною країною постачання наркотиків у Західну Європу; демонстрація розпусти у кінофільмах, відеофільмах, телевізійних передачах, що нейтралізують негативне ставлення до наркотиків у масовій аудиторії та ін.).

РОЗДІЛ 3. «Запобігання злочинам і правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотиків» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню заходів, спрямованих на запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

У підрозділі 3.1. «**Пріоритетні напрями державної політики України щодо контролю за обігом наркотиків**» зазначено, що державна стратегія України щодо протидії наркозлочинності передбачає: розробку комплексних заходів, що здійснюються правоохоронними органами для протидії незаконному обігу наркотиків: запобігання ввезенню наркотиків через державний кордон, перевезенню до цільових точок постачання, їх вирощуванню, виробництву, масовому незаконному розповсюдженню; посилення оперативного контролю за торгівлею обладнанням, хімічними речовинами, що використовуються у процесі

виробництва наркотиків; впровадження новітніх технологій отримання інформації про факти незаконного обігу наркотиків, зокрема їх продаж через Інтернет, способи контрабандного перевезення, маскуванню, виробництва і створення нових видів психоактивних речовин та їх комбінацій.

В роботі вказано, що сучасний стан наркополітики в Україні все ще не відповідає положенням Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, унеможлиблює ефективно та своєчасно протистояти наркозлочинності й впровадити дієву систему мінімізації шкоди від вживання наркотиків як у сфері охорони здоров'я, так і в забезпеченні суспільної безпеки.

Зазначено, що необхідно, профільним міністерствам і відомствам, громадським організаціям, активістам, науковцям та всьому суспільству в цілому слід вирішити питання, які б у майбутньому – при фаховому і комплексному підході – змогли дати рішучу відсіч зазначеним загрозам загальнодержавного масштабу, а саме: створити центральний орган виконавчої влади у сфері формування та забезпечення реалізації державної політики з питань обігу наркотичних засобів, протидії їх незаконному обігу, а також координації діяльності органів виконавчої влади з цих питань (в 2014 році було ліквідовано Державну службу України з контролю за наркотиками).

Законодавчо встановити чітку межу між інструментаріями та санкціями, які будуть застосовуватися при кваліфікації дій наркодилера та наркоспоживача. Розробити та впровадити чіткі критерії та вимоги до діяльності реабілітаційних центрів з обов'язковим ліцензуванням та механізмом контролю за якістю надання послуг. Посилити роль медико-соціальних та реабілітаційних заходів у подоланні наркоманії. Впроваджувати загальнодержавні та локальні профілактичні та роз'яснювальні заходи, направлені на гуманне ставлення до наркоспоживачів та подолання стигматизації в наркології.

У підрозділі 3.2. «Загальносоціальне запобігання незаконному обігу наркотичних засобів» звертається увага, що оскільки будь-яку проблему необхідно розглядати з точки зору причин та наслідків, їх взаємозв'язку та

взаємовідношеннях, то відповідно, об'єктом запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, мають виступати детермінанти, які породжують ці злочини.

В магістерській роботі пропонується здійснення таких загальносоціальних запобігань обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, а саме: заходи економічного характеру (підвищення добробуту населення; стабілізацію економічного розвитку держави, недопущення перетворення України на ринок збуту наркотичних засобів, психотропних речовин і фальсифікованих лікарських засобів та інш.); заходи соціального характеру (відновлення ролі сім'ї як основи суспільства; викорінення таких суспільно негативних явищ, як жебрацтво, проституція, дитяча бездоглядність і безпритульність, підвищення ролі спорту й занять фізичною культурою в житті кожної людини та інш.); заходи нормативного (правового) характеру (урахування досвіду передового світового законодавства у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин під час підготовки відповідних нормативно-правових актів, проведення з учнями й студентами навчальних закладів, трудовими колективами підприємств, установ, організацій занять роз'яснювального характеру про передбачену законодавством України відповідальність за дії, пов'язанні з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів та ін.); заходи виховного та культурно-просвітницького характеру (створення та забезпечення демонстрації освітніх фільмів, виставок, присвячених проблемам поширення наркоманії й захворювання на СНІД; розповсюдження в громадських місцях, навчальних закладах, підприємствах, установах, організаціях інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо неприпустимості вживання наркотичних засобів і психотропних речовин та необхідності ведення здорового способу життя та інш.); заходи інформаційного характеру (впровадження дієвої антинаркотичної кампанії в засобах масової інформації, інформування населення через ЗМІ та можливості всесвітньої мережі Інтернет про наслідки вживання наркотичних засобів; результатів діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби з незаконним

наркообігом і фальсифікацією лікарських засобів). Також, в роботі зазначено, які проводяться загальносоціальні заходи ГУНП в Миколаївській області.

Пропонуються шляхи вдосконалення економічних, соціальних, нормативних (правових), виховних та культурно-просвітницьких, інформаційних заходів загальносоціальних запобігань обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів в Україні та Миколаївській області.

У підрозділі 3.3. «Спеціально-кримінологічне запобігання незаконному обігу наркотичних засобів» розглядаються такі його складники, як профілактика, запобігання, припинення.

Зазначено, що спеціально-кримінологічне запобігання наркозлочинності - це сукупність напрямів боротьби зі злочинністю, змістом якої є різноманітна робота державних органів, громадських організацій і громадян по розробці і реалізації заходів, що пов'язані з усуненням негативних явищ і процесів, які породжує наркотична злочинність, та сприяють їх скоєнню, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях кримінальної діяльності.

Кримінологічна профілактика досліджуваного виду злочинів є системним явищем, у якому вирізняються своєрідні піднапрямки запобіжної роботи – заходи випередження, обмеження, усунення й захисту. Заходи випередження поділяються на правові, дозвільні, культурно-виховні, інформаційно-пропагандистські, правороз'яснювальні та ін. Заходи обмеження мають запобігати криміногенному впливу певного мікросередовища в тих випадках, коли воно вже встигло сформуватися. Вони повинні стримувати деструктивну дію криміногенних факторів і спрямовані на мінімізацію її наслідків. Заходи захисту включають дотримання або створення спеціального порядку обігу наркотичних засобів, запровадження системи захисту особи з метою недопущення її залучення до їх вживання, позитивний вплив на правосвідомість потенційних наркоманів тощо.

Запобігання злочинності здійснюється на професійній основі й має за мету викликати в особи відмову від учинення злочину. Значний запобіжний внесок у вирішення проблем наркоманії роблять відповідні громадські організації,

спеціалізовані заклади, зокрема в Миколаївській області це Миколаївський обласний центр ресоціалізації наркозалежної молоді «Твоя перемога», основними функціями яких є формування соціально безпечної поведінки, медична і психологічна допомога, підготовка індивідуальних і групових програм реабілітації, соціальної і психологічної адаптації, надання юридичних консультацій, організація дозвілля тощо.

Припинення полягає у здійсненні комплексу різних за своєю природою заходів – правових, психологічних, медичних та ін. залежно від стадії злочину, особи винного, характеру злочину можна виокремити заходи спонукання, обережності, активного втручання.

Спеціально-кримінологічні заходи спеціально спрямовуються на скорочення незаконного обігу наркотиків, зловживання ними, усунення причин і умов вчинення злочинів, пов'язаних з наркотиками. Вони здійснюються на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, стосовно всього або окремих категорій населення і носять економічний, організаційно-управлінський та правовий характер.

У висновках показані результати дослідження, які засвідчили, що зловживання наркотиками є однією з найважливіших проблем сьогодення. Останнім часом різко збільшується число осіб, які незаконно вживають наркотики, і пропорційно до цього зростає кількість злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії.

У магістерській роботі проведено кримінологічний аналіз та надано пропозиції щодо удосконалення запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Вживання людиною наркотичних речовин має дуже давню історію. Однак, поширення такого захворювання як наркоманія, аж до ХХ століття не представляло зловісної соціальної проблеми. Нині в нашій державі немає жодного регіону, де б не вкоренилося це згубне явище. Нелегальний обіг наркотичних засобів стає надзвичайно вагомим соціальним чинником. Останнім часом різко

збільшується число осіб, які незаконно вживають наркотики, і пропорційно до цього зростає кількість злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії.

У процесі дослідження, за даними криміналістичної статистики, встановлено, що питома вага наркозлочинів протягом 2013-2017 років коливається у межах 13,4-15,4 % від загальної кількості злочинів. Лише у 2017 році органами протидії наркозлочинності Національної поліції виявлено понад 28 000 фактів незаконного обігу наркотиків (у 2016 -2200).

Під час аналізу статистичних даних розгляду справ даної категорії було встановлено, що більшість із підсудних не працюють і не навчаються. Особи, які ведуть паразитичний спосіб життя, які є не реалізованими і не зайнятими у суспільстві, складають найбільшу суспільну групу у сфері злочинності, пов'язаної з наркотичними засобами. Злочини, пов'язані з наркотичними засобами, вчинюються переважно особами чоловічої статі у порівняно молодому віці. Однак привертає увагу різке збільшення в останні роки частки жінок у загальній кількості засуджених за ці злочини.

Особу злочинця у сфері незаконного обігу наркотичних засобів визначено як сукупність соціально значущих ознак, властивостей, зв'язків і стосунків особи, набутих у процесі її соціалізації. Проведене дослідження дало змогу визначити специфічні відмінності, що відрізняють особу сучасного наркозлочинця від інших категорій злочинців. Основними такими відмінностями є вік, освітній рівень, соціальне становище, особистісні моральні та психологічні риси, характеристики найближнього соціального оточення. декілька категорій осіб

Класифікація особи наркозлочинця здійснено залежно від ступеня її суспільної небезпечності й вчинюваних нею злочинів. Виокремлено 4 категорії: виробники і постачальники наркотиків; наркозалежні особи; група ризику, тобто особи, які періодично вживають наркотики, але ще не є наркозалежними; особи, які раніше вживали наркотики, але ще не є наркозалежними.

Наявність офіційних статистичних показників, які показують зменшення рівня наркозлочинності, не відображає фактичного стану вчинення злочинів цієї групи і засвідчує тільки латентність відповідних посягань. Підтвердженням цього

слугує прийнята Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року.

У структурі злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, переважають такі злочини, як незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України) ; посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України); організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України) та інші злочини.

Найближчими роками в Україні складатиметься ситуація, пов'язана з організованим незаконним обігом наркотичних засобів, що характеризується:

- наркотиків, насамперед стимуляторів амфетамінового ряду, у підпільних лабораторіях, у тому числі промислового і напівпромислового типу;
- залученням до дрібнооптового і роздрібного незаконного обігу наркотиків населення, у тому числі неповнолітніх, студентів і не зайнятої у сфері виробництва молоді;
- проникненням наркоугруповань у сфері економічної діяльності державних і приватних комерційних структур, що супроводжується корумпованістю державних чиновників як необхідним атрибутом наркобізнесу, переміщення незаконних доходів від торгівлі наркотиками у сферу легального бізнесу.

Державна політика щодо обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та протидії їх незаконного обігу активно реалізується практично у всіх регіонах країни, пріоритетним напрямком якої є профілактика наркоманії, а саме первинна профілактика залежностей від психоактивних речовин.

В Україні наявна певна структура державних органів для боротьби з незаконним обігом наркотиків та з проблемою наркоманії. Протидію незаконному обігу наркотичних засобів здійснюють Національна поліція України, Служба

безпеки України, Генеральна прокуратура України, Державна прикордонна служба, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, МОЗ України, міжнародні органи та організації та інші компетентні органи.

Заходи з контролю за наркотиками і протидії кримінальному наркотизму в Україні мають здійснюватися на основі єдиної державної політики, головною метою якої протягом найближчих років повинно стати попередження поширення незаконного споживання й обігу наркотиків, а в подальшому – зменшення їх кількості. Необхідне створення Програми єдиної державної політики у вказаній сфері, що передбачатиме: забезпечення балансу заходів, спрямованих на попередження і припинення незаконної пропозиції наркотичних засобів та зменшення попиту на них; удосконалення порядку регулювання законного обігу наркотичних засобів та боротьбу з їх незаконним обігом; попередження незаконного споживання цих засобів; лікування і соціальну реабілітацію хворих на наркоманію; організацію дієвого митного і прикордонного контролю, припинення ввезення в Україну і транзиту через її територію наркотиків.

Нині пріоритетними напрямками протидії кримінальному наркотизму в Україні є такі: профілактика наркоманії; посилення законодавчого регулювання і вдосконалення нормативної бази антинаркотичної діяльності; розвиток наукового підґрунтя і впровадження новітніх технологій у процес протидії наркоманії та діяльності наркобізнесу; ефективне використання можливостей міжнародної співпраці.

Належить створити більш ефективні підрозділи в правоохоронних органах з протидії наркозлочинності. З метою ефективної протидії наркобізнесу необхідно: продовжувати реформування правоохоронної системи та приведення її відповідно до світових правових стандартів; кадрове забезпечення підрозділів, які протидіють наркобізнесу; розвивати участь неурядових громадських організацій, благодійних фондів, релігійних осередків у сприянні боротьби з незаконним обігом наркотиків.

У зв'язку з викладеним, запропоновано заходи, спрямовані на поліпшення роботи у сфері протидії незаконному обігу наркотиків:

- викриття організаційних груп та злочинних організацій з міжрегіональними та міжнародними зв'язками, які контролюють «наркоринок» на території обслуговування, організують канали надходження наркозасобів на територію держави;

- протидія легалізації доходів, отриманих від наркобізнесу, накладення арешту на майно наркозлочинців та вилучення такого майна, коштів та матеріальних цінностей з метою недопущення використання їх в подальшому для продовження протиправної діяльності;

- документування та притягнення до відповідальності угруповань наркоділків у тому числі, які здійснюють протиправну діяльність з використанням мережі Інтернет;

- виявлення та ліквідація підпільних нарколабораторій з виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, насамперед підрозділами протидії наркозлочинності, як безпосереднього завдання профільної служби;

- викриття та припинення осередків з нелегального вживання та виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, наявність яких спричиняє масові скарги громадян і формує негативну думку в суспільстві про діяльність Національної поліції;

- удосконалення взаємодії з центральними та місцевими органами виконавчої влади, іншими правоохоронними органами держави, громадськими та засобами масової інформації у сфері протидії наркозлочинності та поширенню наркоманії;

- сприяння розвитку громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів щодо протидії незаконному обігу наркотиків;

- зміцнення практичних підрозділів протидії наркозлочинності, які безпосередньо займаються виявленням схем збуту підконтрольних лікарських препаратів у незаконний спосіб шляхом збільшення штату професійними співробітників;

- зважаючи на значний вплив засобів масової інформації на свідомість людей, бажано збільшити кількість та покращити якість телепередач, які допоможуть батькам у проведенні антинаркотичного виховання в сім'ї. Доцільна віктимологічна профілактика, пов'язана з наочним роз'ясненням наслідків уживання наркотиків;

- удосконалення міжнародного співробітництва з усіма зацікавленими правоохоронними органами та організаціями зарубіжних країн активізація інтеграції України у світовий інформаційний простір, адаптація національного законодавства у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків до Європейського Союзу.

Враховуючи реалії нашого часу (анексія Криму, проведення антитерористичної операції на Сході країни), суспільство все більше стикається з їх наслідками, серед яких поширення вживання наркотичних засобів особами не за медичним призначенням. Необхідно продовжити роботу, спрямовану на посилення взаємодії між партнерами, до компетенції яких належить контроль за обігом наркотиків, як легальним, так і нелегальним. заходах з метою протидії наркобізнесу, посилити реабілітаційну складову. Такий підхід дозволить повернути наркозалежних до життя без наркотиків, що відповідає європейським стандартам.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи оприлюднено на Всеукраїнській щорічній науковій конференції «Університетська молодь для сталого майбуття України» до Всесвітнього дня студентів в рамках «Могилянські читання – 2018» (Миколаїв, 15-16 листопада 2018 року).

АНОТАЦІЯ

Щербакова А.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам і правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом наркотиків. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 081 «Право» - юридичний факультет. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019.

Робота присвячена проблемам запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Сформульовано поняття та основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Представлено аналіз кількісних та якісних показників наркозлочинності, визначено специфіку детермінант, що сприяють поширенню злочинів у сфері наркообігу. Подана соціально-правова характеристика незаконного обігу наркотичних засобів та стану боротьби з ним, здійснено системний аналіз нормативно-правового регулювання незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Надається кримінальна-правова та кримінологічна характеристика злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів. Вивчено особу злочинця. Запропоновано низку заходів по підвищенню ефективності попередження цього виду злочинів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному рівнях.

Ключові слова: кримінологічна характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, наркоманія, наркотизм, наркозлочинність, детермінанти (причини та умови), запобіжні заходи; загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання, Миколаївська область.